

HARTMANICKÁ SYNAGOGA – OMLŮVA ZA MINULOST, NADĚJE DO BUDOUCNOSTI

Ruina odsouzená k demolici se proměnila v zářivý klenot

Hartmanice jsou pravděpodobně nejstarší obcí pomezího hvozdu, který byl už Kelty nazýván Gabreta. Jsou situovány na příkřím svahu drsné horské planiny pod úbočím Hamižné Hory ve výšce 712 m nad mořem. Původní osada vznikla na zemské stezce vedoucí z Bavorska do Čech v místech, kde se vybíralo clo. V roce 1273 připojil Přemysl Otakar I. celé pomezí natrvalo k České koruně. K významu městečka přispělo i kutání zlata v okolí. Rozkvět města zastavila až třicetiletá válka, kdy sousední doły byly opuštěny a obec vypálena. Až v druhé polovině 17. století se zde znovu usidlovali švábsí Němci a do roku 1918 zůstává obec zcela německá. Po Mnichovské smlouvě je město připojeno k bavorské župě. Poválečná doba pak přináší odsun německého obyvatelstva a dosídlení českým etnikem. V období totality se oblast mezi Hartmanicemi a hranicemi s Německem stala obrovským vojenským pásmem, kam byl vstup přísně zakázán...

Unikátní památník

Oblast česko-německého pohraničí je místem staletého soužití Němců, Čechů a Židů. Většina synagog a dalších židovských stavebních památek zde byla postupně zničena – některé nacisty, jiné komunistickým režimem. Jen dvě desítky objektů, ve kterých byly synagogy, se zachovaly, byly však k nepoznání přestavěny na obytné domy, případně sloužily průmyslovým účelům. Přitom v regionu Šumavy a Českého lesa jich bylo kdysi přes šedesát. Jednou z mála zachovaných synagog, a jedinou, která může sloužit alespoň jako památník, je budova bývalé synagogy v Hartmanicích.

Záchrana v poslední chvíli

Smutný osud se nevyhnul ani hartmanické synagoze, kterou si postavili místní Židé počátkem devadesátých let 19. století. Ta ve dvacátých létech osiřela a za druhé světové války byla proměněna v truhlářskou dílnu. Je samozřejmé, že byla zbavena všech viditelných židovských znaků (kamenné desatero na štítě, Davidova hvězda nad dveřmi atd.). Postupně se stala obětí mnoha brutálních stavebních zásahů, které zcela změnilly původní dispozici synagonálního prostoru. Byly odstraněny sloupy nesoucí ženskou galerii, veštvěn komín, byly zrušeny typické půlkru-

hové záklenky oken a v místech, kde stával aron, byl vybourán vchod na zahradu. Devastace pokračovala i za komunistické vlády, která budovu zkonfiskovala jako německý majetek. Využíval ji místní státní statek a vojákům sloužila jako sklad pneumatik. V osmdesátých letech minulého století byla natolik zchátralá, že jí hrozila demolice. Díky revoluci k tomu nedošlo a synagoga byla vrácena Židovské náboženské obci v Plzni. V roce 2002 přešla zcela zničená budova do soukromého vlastnictví a začala se rýsovat skromná naděje na její záchranu.

Zasahuje občanské sdružení

Občanské sdružení Památník Hartmanice se stalo onou příslovečnou „živou vodou“, která způsobila zázrak. Zakladatelem sdružení a jeho předsedou se stal převelice aktivní a činorodý Ing. Michal Klíma, v civilním zaměstnání generální ředitel vydavatelství Economia. Je dozajista jeho zásluhou, že dalšími členy sdružení se stala nynější ministryně informatiky Ing. Dana Běrová, obchodní manažer ČSOB Jakub Roth, B.Sc, odborná pracovnice Národní galerie v Praze Mgr. Jana Klímová, mediální ředitel PhDr. Petr Schönfeld, manažerka projektů regionálního rozvoje, přeshraniční spolupráce a lektorka workshopů pro EU paní Zuzana Jónová a další významné osobnosti.

Vize sdružení – pečlivá rekonstrukce bývalé synagogy – s cílem jejího využití jako Památníku spoluzití Čechů, Němců a Židů na Moravě, je krásným příkladem historické sebereflexe, snahy obnovit vše, co tvořilo kořeny naší tak pestré středoevropské kulturní identity. Občanské sdružení se touto rekonstrukcí symbolicky omluvilo za desetiletí kulturního barbarství i latentního režimního antisemitismu.

Úctyhodnému snažení občanského sdružení vyjádřil podporu prezident Havel, místopředseda senátu Pithart, ministři Dostál, Sobotka, Mládek, významní pracovníci muzeí, galerií a památkových úřadů. Šikovně vedené mediální kampani se povedlo získat i dostatek finančních prostředků k tomu, aby velmi náročná rekonstrukce mohla uspět. Významnou podporou byla finanční pomoc Česko-německého fondu budoucnosti. I přes tuto i státní podporu, účast firemních sponzorů a soukromých dárců, trvala rekonstrukce přes tři roky. Výsledek je však ohromující.

Plány hartmanické synagogy byly považovány za beznadějně ztracené a tak musel au-

tor projektu rekonstrukce Ing. arch. Petr Bašta vycházet z velmi pečlivého stavebně historického průzkumu takřka zničené budovy, kdy každá nalezená maličkost, zlomek původní omítky, zachovalý fragment zábradlí nebo okenní klíčka pomáhaly určovat původní podobu synagogy. Rekonstrukce již byla v plném proudu, když došlo k senzačnímu objevu původních plánů, které byly nalezeny v Státním okresním archivu v Klatovech. Porovnáním původních plánů s plány rekonstrukce se zjistilo, že díky pečlivému a odpovědnému přístupu Ing. Bašty a Ing. Anderleho, se plány prakticky v ničem nelišily.

Nalezené plány

Stavební práce pokračovaly i v roce 2005 kdy se položila nová podlaha a začala výstavba dřevěné konstrukce ženské galerie, jejíž nosníky jsou uloženy v původních kamenných patkách nalezených na zahradě. Osadila se nová atypická okna a pokračovalo se ve výrobě dalších replik původních dřevěných prvků. V červenci došlo k významné události – do štítu synagogy se vrátily – zázrakem zachovalé původní kamenné desky s hebrejským textem Desatera. V létě se synagoga rozsvítila novou fasádou a na podzim byly hlavní stavební práce ukončeny. V čele synagogy, na její východní straně, stojí opět skříň na uložení svitků Tóry. Překrásný aron ha-kodeš v podobě brány s předsunutými sloupy je mistrnou ukázkou místní řemeslnické práce.

Stavba pokračuje

Po roce 1989 se opět otevřela diskuse o dějinách česko-německého pohraničí a zejména období let 1938 – 45. Zkoumání této doby je složité, nicméně se v jeho rámci mnohdy zapomíná, že v této oblasti žily tisíce Židů, kteří na toto období doplatili nejvíce. Byli to přitom Židé mluvící německy i Židé mluvící česky. Mnozí mluvili oběma jazyky. Někteří se hlásili k židovské národnosti, jiní se považovali za Němce nebo za Čechy.

Stálá expozice, která je nyní instalována v prostorách bývalé synagogy, je připomínkou tohoto složitého století, kdy byly narušeny ba zcela zničeny staleté společné vazby. Písemné dokumenty, faksimile, fotografie, plány, včetně vzácně zachovaných předmětů z náboženského i civilního života židovské komunity, budou tak trvalým zdrojem poučení, ale i varování před netolerancí, xenofobií, antisemitismem a totalitní politikou.